

تدوین مؤلفه‌های «شهر خلاق صنایع دستی» در محور فرهنگی-تاریخی اصفهان به روش تحلیل محتوا^۱

اسفندیار حیدری پور^۲

دانشجوی دکتری شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

فرهنگ مظفر

استادیار معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران

محسن فیضی

استاد معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران

خلیل کلانتری

استاد دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۹/۸

چکیده

مقاله حاضر درصدد است تا مهمترین مؤلفه‌های «شهر خلاق صنایع دستی» (محور فرهنگی - تاریخی شهر اصفهان) را با روش تحلیل محتوا و با کمک نرم افزار Maxqda12 شناسایی کند. این پژوهش با رویکرد تحقیق کیفی، براساس هدف، درزمره تحقیقات توسعه‌ای و از لحاظ ماهیت و روش درزمره پژوهش‌های پیمایشی است. از نظر جنبه تحلیل نیز توصیفی و تحلیلی است. ابزار گردآوری داده و اطلاعات عبارت از: مشاهده، مصاحبه و پرسش‌نامه باز است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که ۵ مؤلفه اصلی با ۲۳ زیرگروه (شامل: آثار هنری و صنایع دستی، جاذبه‌های هنری، گردشگری، بهسازی و موقعیت شهری اصفهان) از مهمترین مؤلفه‌های مؤثر بر ایجاد و توسعه «شهر خلاق» صنایع دستی اصفهان (محور تاریخی-فرهنگی شهر اصفهان) به‌شمار می‌رود. برخی از مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها در حال حاضر، به‌طور بالفعل در محور مذکور، مصداق عینی و خارجی دارند و برخی دیگر اکنون صرفاً به‌صورت بالقوه هستند و قابلیت بالفعل شدن را در شرایط مقتضی دارند.

واژگان کلیدی: «شهر خلاق صنایع دستی»، محور فرهنگی - تاریخی شهر اصفهان، تحلیل محتوا، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها.

^۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری اسفندیار حیدری پور در رشته شهرسازی در دانشگاه هنر اصفهان با عنوان "تدوین مدل برنامه‌ریزی شهر خلاق صنایع دستی، محور فرهنگی تاریخی اصفهان" به راهنمایی دکتر فرهنگ مظفر و دکتر محسن فیضی و مشاوره دکتر خلیل کلانتری است.

^۲ - (نویسنده مسئول) Eheidaripour@yahoo.com

مقدمه

در قرن حاضر، مفهوم خلاقیت، بیانگر اصل صلاحیت و شایستگی است. مفهوم «شهر خلاق» به‌عنوان یکی از مصادیق برجسته خلاقیت در سطح جهانی، به‌منظور دستیابی به پایداری شهرها مطرح شده و از اهمیتی بالا برخوردار است (Tülin GÖRGÜLÜ, 2008: 2). مسلم است که شهرها به‌منظور افزایش چشم‌اندازهای مرتبط با ایجاد ثروت و مهار توانایی‌های بالقوه خود، نیاز به شناخته شدن و آمدن بر روی صفحه رادار جهانی دارند. در این فرایند، مواردی چون: خلاقیت، تمایزات فرهنگی- مکانی، هنر و اقتصاد خلاق پُر جنب‌وجوش، به‌عنوان منابع و دارایی دیده شده و مدّ نظر قرار می‌گیرند (Landry, 2002: 2). «شهر خلاق»، پاسخی به مشکلات شهری در بحران‌های جهانی است. از حدود سال ۲۰۰۵ در «یونسکو»، شبکه‌ای با عنوان: «شبکه شهرهای خلاق جهان»، جهت انسجام‌بخشی به شهرها و با هدف توسعه و گسترش تنوع فرهنگی و توسعه پایدار شهری، در میان شهرهای عضو شکل گرفت. «شهر خلاق»، یک رویکرد نوین است که با داشتن مؤلفه‌های متنوع مشخص و کاملاً اجرایی و کاربردی (ازجمله این‌که: رکن اصلی آن انسان است نه فناوری؛ دانایی، محور و مغزافزار است؛ دارای طبقه خلاق و ایده‌پرداز است)، قابلیت تبدیل شدن به جریان حاکم بر شهر را دارد. تاکنون بیش از ۶۹ شهر در سراسر دنیا (ازجمله: منچستر، بریستول، لندن، تورنتو، ونکوور و اوتاوا) به‌عنوان «شهر خلاق» انتخاب شده‌اند. هرکدام از این شهرهای خلاق، به دلیل دارا بودن حداقل یکی از چهار معیار: ساختار فرهنگی-هنری، اقتصاد خلاق، طبقه خلاق قوی و مکان تقویت‌کننده فرهنگ خلاقیت انتخاب شده‌اند (UNCTAD, 2010: 92).

«لندری»^۱ به‌منظور تشریح اهمیت خلاقیت (به‌طور عام) و «شهر خلاق» (به‌طور خاص) با طرح سؤالی، چستی ارزش قدرت خیال، خلاقیت، فرهنگ، هنر، میراث و یا طراحی برای توسعه شهر را مطرح کرده است و به‌دنبال برآورد کردن هزینه ناشی از پرداختن به قدرت خیال، خلاقیت، فرهنگ، طراحی هنر و میراث است (Landry, 2000: 4). «ماسایوکی ساساکی»^۲ معتقد است: به این امید که جامعه شهری جدید و نظریه شهرنویسی بر مبنای فرهنگ، خلاقیت و شمول اجتماعی پایه‌ریزی کنیم که برای شرایط کنونی ژاپن مساعد باشد، باید مراقب باشیم که مفهوم ایده‌آل «شهر خلاق» را بر مطالعه شهرهای ژاپن تحمیل نکنیم؛ بلکه باید در مورد مفهوم شهرهای خلاق، در پرتو هزاران مشکل پیش‌روی این شهرها بازاندیشی نماییم (Sasaki, 2010: 53). درخصوص خلاقیت و نوآوری در هر شهر و جامعه ای لازم است کلیه شرایط ازجمله: تاریخچه، روند توسعه، انسان و سایر سرمایه‌ها، چالش‌ها، امیدها و فرصت‌ها مدنظر قرار گیرد (Duxbury, 2004: 2). درواقع برای تقویت اقتصاد خلاق، هیچ نسخه واحدی برای همه شهرها وجود ندارد؛ زیرا شرایط شهرها در مواردی ازجمله: تفاوت در فرازونشیب محصولات خلاق، نقاط ضعف‌وقوت و واقعیت‌های موجود، با یکدیگر متفاوت است (UNCTAD, 2010: 36).

اصفهان با پیوستن به «شبکه شهرهای خلاق یونسکو» (صنایع دستی جزء هفت دسته‌ای است که یونسکو به‌عنوان بستر «شهر خلاق» تعریف کرده است) از آذر ماه سال ۱۳۹۴ درصد برآمده تا از طریق سرمایه‌گذاری بر روی صنایع خلاق و کارآمد و بهره‌مندی از ابتکار و نوآوری، بر مشکلات غلبه کند و نقش قدرتمند فرهنگی خود را احیا سازد؛

1. Landry

2. Masayuki Sasaki

در همین زمینه، مواردی از قبیل: طرح ماهیت فرهنگی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سند سیاست‌های فرهنگی، برنامه‌های توسعه، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، سیاست‌های ملی اقتصاد مقاومتی و به‌کار بستن واژه خلاقیت به‌طور جدی در برنامه چهارم توسعه، نشان از اهمیت مسأله دارد. پاسخگویی به تقاضاهای نوظهور در بخش گردشگری در زمینه خدمات فرهنگی و تفریحی خلاق و همچنین محصولات خلاق مانند: صنایع دستی در شهر اصفهان، از جمله ضرورت‌های دیگر پرداختن به مبحث «شهر خلاق» اصفهان است. از یک‌سو با تمرکز مجدد بر روی این شهر، از طریق تأکید بر قابلیت‌ها و فرصت‌های آن و با برند ساختن عنوان «شهر خلاق» می‌توان سرعت تحقق وضعیت مطلوب در آینده (چشم‌انداز) را افزایش داد. از سوی دیگر باید توجه داشت که خلاقیت، نیاز به الزاماتی چون: برنامه‌ریزی دقیق در شهر و تأمین زیرساخت دارد که بدون آن‌ها «شهر خلاق» به‌دست نمی‌آید. برنامه‌ریزی برای آینده، مستلزم داشتن مجموعه‌ای نسبتاً جامع از مؤلفه‌ها و معرف‌های مفهوم «شهر خلاق صنایع دستی» است. مطالعات نه‌چندان گسترده انجام‌شده در زمینه «شهر خلاق» (از جمله: کارهای انجام‌شده توسط فلوریدا و لندری) بیش از هر چیز، به بررسی و معرفی موضوع، بدون توجه به مسائل خاص فرهنگی-اجتماعی جامعه می‌پردازد. مقاله حاضر، با تأکید بر صنایع دستی، به دنبال ارائه معیارها و شاخص‌هایی در جهت بومی‌سازی این ایده است؛ در واقع هدف اصلی این پژوهش عبارت از: تدوین مهمترین مؤلفه‌های «شهر خلاق صنایع دستی» با تأکید بر محور تاریخی-فرهنگی شهر اصفهان است. بنابر پیشینه تحقیق که در ادامه ذکر می‌شود، علی‌رغم اینکه در زمینه «شهر خلاق» (به‌طور عام)، مطالعات نظری و موردی بسیاری انجام شده است، تاکنون در حوزه «شهر خلاق صنایع دستی» (به‌طور خاص) و همچنین در شهر اسلامی-ایرانی اصفهان (به‌طور خاص‌تر)، پژوهشی انجام نگرفته و مؤلفه‌ها و شاخص‌های تبیین‌کننده «شهر خلاق»، در این شهر مشخص نشده است؛ از این روی تحقیق حاضر درصدد است تا از طریق تحقیق کیفی و براساس نظرات خبرگان در این حوزه، مهم‌ترین مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های «شهر خلاق صنایع دستی» را با تأکید بر محور تاریخی-فرهنگی شهر اصفهان احصا و دسته‌بندی کند.

جدول شماره ۱: فهرست شهرهای خلاق صنایع دستی در شبکه شهرهای خلاق یونسکو

Al-Ahsa (Saudi Arabia – Crafts and Folk Art	
Aswan (Egypt – Crafts and Folk Art	
Baguio City (Philippines – Crafts and Folk Art	
Bamiyan (Afghanistan – Crafts and Folk Art	
Barcelos (Portugal – Crafts and Folk Art	
Cairo (Egypt – Crafts and Folk Art	
Carrara (Italy – Crafts and Folk Arts	
Chiang Mai (Thailand – Crafts and Folk Art	
Chordeleg (Ecuador – Crafts and Folk Art	
Durán) Ecuador – Crafts and Folk Art	شهرهای خلاق
Fabriano (Italy – Crafts and Folk Art	صنایع دستی
Gabrovo (Bulgaria – Crafts and Folk Art	
Hangzhou) China – Crafts and Folk Art	
Icheon (Republic of Korea – Crafts and Folk Art	
Isfahan Iran [Islamic Republic of – Crafts and Folk Art	
Jacmel (Haiti – Crafts and Folk Art	
Jaipur) India – Crafts and Folk Art	
Jingdezhen (China – Crafts and Folk Art	

João Pessoa (Brazil – Crafts and Folk Art
 Kanazawa (Japan – Crafts and Folk Art
 Kütahya (Turkey – Crafts and Folk Art
 Limoges (France – Crafts and Folk Art
 Lubumbashi (Democratic Republic of Congo – Crafts and
 Folk Art
 Madaba) Jordan – Crafts and Folk Art
 Nassau (Bahamas – Crafts and Folk Art
 Ouagadougou (Burkina Faso – Crafts and Folk Art
 Paducah (United States of America – Crafts and Folk Art
 Pekalongan (Indonesia – Crafts and Folk Art
 Porto-Novo (Benin – Crafts and Folk Art
 San Cristóbal de las Casas (Mexico – Crafts and Folk Art
 Santa Fe (United States of America – Crafts and Folk Art
 Sasayama (Japan – Crafts and Folk Art
 Sheki (Azerbaijan – Crafts and Folk Art
 Sokodé) Togo – Crafts and Folk Art
 Suzhou (Chine – Crafts and Folk Art
 Tétouan (Morocco – Crafts and Folk Art
 Tunis (Tunisia – Crafts and Folk Art

---

https://en.unesco.org/creative-cities/sites/creative-cities/files/Self-Evaluation_Report_of_Kanazawa_2009-2010.pdf

تحقیق حاضر از نوع تحلیل محتوای کمی است. در روش تحلیل محتوای کمی، بنابر تعداد کمی مقوله‌های مستخرج از پاسخ‌های به دست آمده از پرسش‌نامه‌های باز، اهداف تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد. در پژوهش حاضر، بنابر ماهیت موضوع، از دو روش توصیفی و تحلیلی به صورت توأمان استفاده شده است. ابزار گردآوری داده و اطلاعات، مشاهده، مصاحبه و پرسش‌نامه است. نمونه‌گیری نظری از ۲۳ خبره و متخصص حوزه‌های برنامه‌ریزی شهری، صنایع دستی و خلاقیت انجام شد که فقط ۱۱ نفر با این پژوهش همکاری داشتند (جدول شماره ۱) تا انتخاب نمونه‌ها (داده‌های مورد نیاز) با توجه به تحلیل داده‌های گردآوری شده پیشین شناسایی شود. روش نمونه‌گیری هدفمند زمانی به پایان می‌رسد که اشباع نظری صورت پذیرد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش کیفی و با کمک تکنیک تحلیل مضمون می‌توان به خوبی برای شناخت الگوهای موجود در داده‌های کیفی استفاده کرد.

«تحلیل محتوا روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند» (براون و کلارک^۱، ۲۰۰۶). پس از پیاده‌سازی متن داده‌ها، جهت اعتباربخشی به ابزار پژوهش، تأیید مصاحبه‌شوندگان از مطالب گفته شده اخذ شد. سپس متن داده‌ها با کمک نرم افزار Maxqda 12 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تحلیل خرد، تحلیل سطر به سطر داده‌هاست که انجام آن از آغاز مطالعه برای تولید مقوله‌ها (با ذکر ویژگی‌ها و ابعادشان) و مطرح ساختن روابط آن‌ها با یکدیگر ضروری است (Strous & Korbin, 2013: 79) که این مهم از طریق نرم افزار و با مطالعه سطر به سطر انجام شده است.

---

^۱. Braun & Clarke

جدول ۲: مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

تعداد شرکت کنندگان	تحصیلات و تخصص
۱۱ نفر (شامل: کمال مسائلی، خواجه احمد عطاری، رسول بیدرام، بابایی، انتخابی، قادریان، قباد کیان‌مهر، ندا ترابی، مسعود تقوایی، محمد زاهدی، و مهدی راست قلم)	اقتصاد، گردشگری، برنامه‌ریزی شهری، شهرسازی، برنامه‌ریزی روستایی

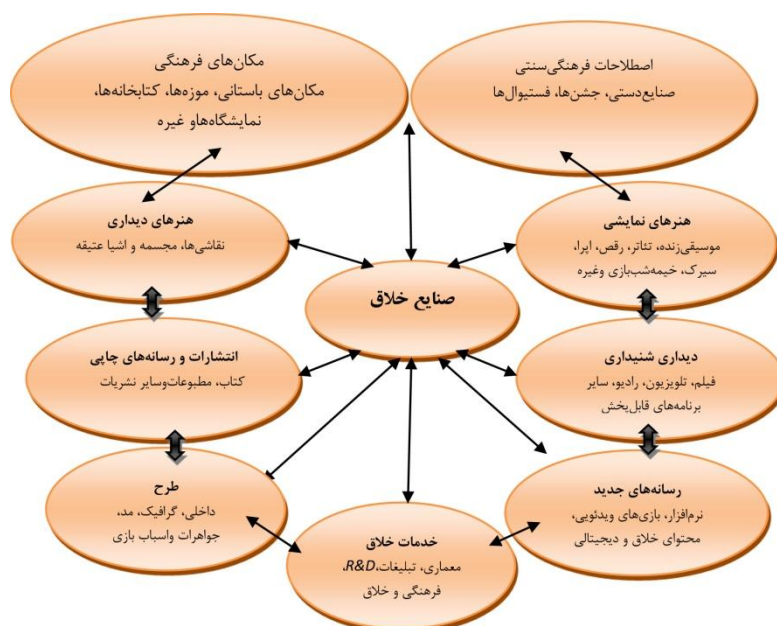
Source: research findings

پیشینه

به دلیل تنوع، پیچیدگی و گستردگی موضوع مورد مطالعه، تلاش در تدوین نظریه‌ای که بتواند کلیت پدیده مورد نظر را تبیین کند، به ندرت صورت گرفته است. نتایج مروری بر متون مرتبط با موضوع نشان می‌دهد که هر کدام از نظریه‌ها و دیدگاه‌ها، بخش‌هایی از موضوع را آن هم از برخی زوایا مورد بررسی قرار داده‌اند؛ بنابراین در تدوین چهارچوب نظری مطالعه سعی شده است تا با کمک دانش ضمنی خبرگان موجود در کشور، مدلی مفهومی، مشتمل بر مهمترین مؤلفه‌ها (معیارها) و شاخص‌های «شهر خلاق صنایع دستی» تدوین شود.

نظریه «اقتصاد خلاق» که برای اولین بار در سال ۲۰۰۱ و توسط «جان هاوکینز» مطرح شد (UNCTAD, 2013: 16) منجر به پیدایش مفهوم «شهر خلاق» گردید. بر اساس نظر لندری، خلاقیت به عنوان کلید اصلی پویایی شهری، جای منابع طبیعی و دسترسی به بازار را خواهد گرفت (Londry, 2012: 23). او معتقد است، شهرهای خلاق به روش‌های متعددی از جمله: ارائه دارایی‌های میراث فرهنگی یا فعالیت‌های فرهنگی، از پتانسیل خلاق خود استفاده می‌کنند (Ibid: 14). پژوهش‌ها بیانگر این حقیقت است که برخی اوقات بین «صنایع خلاق» و «صنایع فرهنگی» تمایزی ایجاد می‌شود و برخی اوقات می‌توان از این دو اصطلاح به جای یکدیگر استفاده کرد (UNCTAD, 2010: 58). مفهوم «صنایع خلاق» که در اوایل دهه ۹۰ میلادی در استرالیا ظهور کرد، در بین کشورها متفاوت است. این اصطلاحی نسبتاً جدید است که در سال ۱۹۹۴ و هم‌زمان با انتشار گزارش «ملت خلاق» رایج شد و در سال ۱۹۹۷ یعنی زمانی که سیاست‌گذاران «بخش فرهنگ، رسانه و ورزش بریتانیا» به راه‌اندازی نیروی ویژه صنایع خلاق مبادرت کردند، بیش از پیش آشکار شد (Ibid: 24). لازم به ذکر است که طراحی صنایع خلاق که از آن زمان ایجاد شد، حوزه صنایع فرهنگی را به ورای حوزه هنر بسط داد و در رویکرد فعالیت‌های تجاری بالقوه تغییراتی به وجود آورد که تا همین اواخر به عنوان تغییراتی محض یا غالب در دوره‌های غیراقتصادی تلقی می‌شد.

بنابر تعریف UNCTAD از «صنایع خلاق» که مشتمل بر مجموعه‌ای از: فعالیت‌های هنری مبتنی بر دانش، هماهنگ ساختن محصولات ملموس و خدمات هنری یا فکری غیرملموس با محتوای خلاق، میراث فرهنگی (شامل: ۱- فرهنگ سنتی از قبیل: صنایع دستی، جشن‌ها و فستیوال‌ها ۲- مکان‌های فرهنگی)، انتشارات و رسانه‌های نوین و خلاقیت کاربردی (کالاها، خدمات خلاق و صنایع کاربردی) است (UNCTAD, 2010: 23)، صنایع دستی، یکی از مهمترین اقسام «صنایع خلاق» است. سیر تحولی مربوط به مدل‌های توسعه شهری، از «شهر اکولوژیک» تا «شهر توانا» (Alexander et al, 2005: 3)، «شهر یادگیری»، «شهر منعطف»، «شهر زیست‌پذیر» از دهه ۱۹۸۰ (Federal Highway Administration, 2011)، «شهر برنامه‌ریزی»، «شهر امن» (Alexander et al, 2005: 3) و نهایتاً «شهر خلاق» نشان می‌دهد که کامل‌ترین مدل توسعه شهری در زمان کنونی، مدل «شهر خلاق» است.

نمودار ۱: صنایع خلاق (UNCTAD, 2010, 32)

نخستین بار «دبور» در سال ۱۹۶۷ مبحثی با عنوان «شهر تماشایی» یا «شهر نمایش» را مطرح کرد. اولین کسی که بحث مناطق و شهرهای خلاق را مطرح کرد، «ریچارد فلوریدا» است. او در سال ۲۰۰۲ اولین کتاب خود را با عنوان «طبقه خلاق» به چاپ رساند و پس از آن در سال ۲۰۰۵ کتاب دیگری را برای تقویت موضوعش منتشر کرد. در سال ۲۰۰۷ نیز «آلن اسکات» با استفاده از ادبیاتی که فلوریدا مطرح کرده بود، مباحثی را در ارتباط با شهرها و مناطق خلاق مطرح کرد (J. SCOTT, 2006). بنابر تعریف «ژند»، «شهر خلاق»، شهری است که تمامی روابط اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و اطلاعاتی آن و همچنین طرح‌های توسعه و ضوابط کالبدی و زیرساختی آن بر مبنای نوآوری و خلاقیت شکل گیرد. لندری، «شهر خلاق» را مکانی برخوردار از یک فرهنگ قوی می‌داند؛ شهری دارای مردمی با انگیزه که می‌توانند استعدادهای خود را بروز دهند؛ هزاران فرصت فراگیری با کیفیت رسمی و غیررسمی عالی و یک برنامه درسی آینده‌نگر، تطبیق‌پذیر و بسیار منسجم؛ محیط فیزیکی برای ایجاد ارتباطات راحت بین ساکنان آن؛ طراحی سطح بالا، معماری و الگوی متنوع و جالب و دارای مبادلات راحت ایده‌ها و افکار بین مردم (Landry, 2000: 18). اولین فرمول منسجم از ایده «شهر خلاق»، توسط «بیانچینی» و «لاندری» معرفی شد (۱۹۹۵). پژوهش این دو محقق که بعدها توسط «لاندری» ادامه یافت، به تعیین موقعیت مجدد صنایع فرهنگی و بازسازی آن‌ها در جریان توسعه شهری انگلستان، در اواخر دهه هشتاد و اوایل دهه نود نیز اختصاص داشت. بنابر نظریه فلوریدا (۲۰۰۲a و ۲۰۰۰b، فلوریدا) موفقیت اقتصادی شهر بر حسب حضور «طبقه خلاق» در آن شهر تعیین می‌شود و «شهر خلاق»، دارای بیشترین پتانسیل برای جذب یا حضور طبقه خلاق است. بنابر نظریه فلوریدا، برای راضی نگه داشتن طبقه خلاق باید در شهرها به ترویج فرهنگ، تنوع فرهنگی و سرگرمی پرداخته شود.

«سازمان متحدان جوامع قابل زندگی در واشنگتن، دی. سی.»^۱، در سال ۲۰۰۱ نهاد ابتکار شهرهای خلاق را راه‌اندازی کرد. در سال ۲۰۰۳ در «اوساکا»^۲ «دانشکده تحصیلات عالی» در رشته شهرهای خلاق و در سال ۲۰۰۵ «شبکه شهرهای خلاق ژاپنی» راه‌اندازی شد و از سال ۲۰۰۴ نیز در «یوکوهاما»^۳ «شهر خلاق» وجود دارد. حتی یونسکو نیز در سال ۲۰۰۴ از طریق «سازمان اتحاد جهانی»، برای تنوع فرهنگی خود، شبکه شهرهای خلاق را دایر کرد که «ادینبرگ»^۴ را به‌خاطر خلاقیت ادبی وی به‌عنوان نخستین عضو برگزید و از آن‌پس، بیشتر از ده‌ها عضو پذیرفت. خلاصه اینکه چهار روش برای استفاده از اصطلاح «شهر خلاق» وجود دارد (Sasaki, 2007: 52) که عبارتند از: «شهر خلاق» فرهنگی-هنری (Markusen, 2006: 24)، «شهر خلاق» در قالب «اقتصاد خلاق» (UNCTAD, 2010: 74)، «شهر خلاق» به‌عنوان مترادفی برای «طبقه خلاق» قوی، براساس نظریه فلوریدا و «شهر خلاق» در قالب مکانی که فرهنگ خلاقیت را تقویت می‌کند (Landry, 2000: 4).

در مجموع، نوع و ترکیب شاخص‌های لازم برای ارزیابی پتانسیل‌های یک شهر به‌عنوان «شهر خلاق»، چالش بزرگی است. مؤلفه‌های «شهر خلاق» بنابر مدل ساساکی (sasaki, 2007: 4) مشتمل بر طبقه خلاق (هنرمندان، دانشمندان، کارگران و صنعتگران و سایر شهروندان)، زیرساخت حمایت‌کننده خلاقیت (دانشگاه‌ها، هنرستان‌ها، مؤسسات پژوهشی، تئاترها، کتابخانه‌ها و نهادهای فرهنگی)، تدابیر زیست-محیطی، پایه‌های اقتصادی متعادل و مدیریت عمومی ناظر بر سیاست شهری جامع و خلاق، سیاست فرهنگی منسجم، سیاست صنعتی و زیست-محیطی است. «پاتریک» (۲۰۱۰) بنابر مدل ساساکی، ساختار «شهر خلاق» را از طریق سه لایه اصلی توصیف می‌کند. این لایه‌ها عبارتند از: زیرزمینی (سطح افراد)، بالازمینی (سطح شرکت‌ها و نهادهای رسمی) و میان‌زمینی (سطح جوامع) (patrik, 2010: 10).

نظریه «شهرهای خلاق فلوریدا» شامل ۳ شاخص استعداد، فناوری و تحمل‌پذیری را دربرمی‌گیرد. سرمایه انسانی (تعداد فارغ التحصیلان دانشگاه، رتبه‌بندی دانشگاه‌های محلی، تمرکز مردم با درجه لیسانس)، طبقه خلاق (درصد نیروی کاری تعریف‌شده به‌عنوان طبقه خلاق، فرصت‌های شغلی خلاق ISCO-88) و محققان (تعداد افرادی که در مشاغل تحقیق و توسعه فعالیت می‌کنند؛ هسته خلاق) به‌عنوان ۳ زیرشاخص استعداد معرفی شده‌اند. نوآوری، نوآوری فناوری پیشرفته و صنعت فناوری پیشرفته نیز ۳ زیرشاخص، مربوط به شاخص فناوری هستند. متولدین خارجی، تنوع و Bohemian نیز زیرشاخص‌های شاخص تحمل‌پذیر است (Florida, 2002: 12). در نظریه شهرهای خلاق فلوریدا، شاخص‌های صنایع فرهنگی، کیفیت زندگی و ائتلاف و یکپارچگی جهانی مورد توجه واقع نشده است که با توجه به بستر مورد مطالعه در شهر اصفهان باید در مدل مفهومی پژوهش حاضر، لحاظ شود.

شاخص رقابت دانش جهانی، شامل ۴ جزء کلیدی ورودی‌های سرمایه (سرمایه دانش، سرمایه انسانی، سرمایه مالی و سرمایه فیزیکی)، تولید دانش اقتصادی، خروجی اقتصاد منطقه‌ای (شامل: خروجی‌های دانش اقتصادی) و ارتباط پایدار است (Hartley, 2012: 44). شاخص انتقال به‌طور وسیعی، شاخص اقتصادی و فنی شهرها و مناطق است

1. Washington, D.C.
2. Osaka
3. Yokohama
4. Edinburgh

(Davison & Brown, Hagel, 2012: 44) که شامل: شاخص پایه^۱، شاخص جریان^۲ و شاخص اثر^۳ است (Hartley, 2012: 43). مدل شاخص شهرهای قدرتمند جهانی، مشتمل بر: مؤلفه‌های اقتصاد، تعامل فرهنگی، زیست‌پذیری، محیط و دسترسی است (Yamato, 2016). برنامه شاخص‌های شهر جهانی، مجموعه‌ای از شاخص‌های شهر با روش استاندارد جهانی است که امکان مقایسه بین‌المللی اقدامات شهر و سهم دانایی را به‌وجود می‌آورد (Hartley, 2012: 39). شاخص بنیادی و جریان، شامل ۵ عامل بنیادی است که عبارتند از: زیرساخت صنعتی و منابع انسانی، تحصیلات دبیرستانی^۴، آسایش و فرهنگ و سرگرمی، محیط زندگی و درنهایت فعالیت‌های مبادله‌ای^۵. عامل «جریان» نیز عبارت از: جریان‌های مردم، جریان‌های مادی، جریان‌های پول، جریان‌های اطلاعات و جریان‌های مرزهای ملی است (Benchmarking Fukuoka) که بر اساس فرضیه طبقه خلاق «فلوریدا» بنا شده است (Hartley, 2012: 40). از منظر «مدل وانولو»، عناصر تشکیل‌دهنده «شهر خلاق» مشتمل بر: فناوری، چند فرهنگ‌گرایی، تسامح و تساهل، وجود محیط فرهنگی تکثرگرا، محیط‌های اجتماعی باز فرهنگی و تعاملات اجتماعی است (Vanolo, 2008: 72). مدل «شاخص حیات خلاقانه»، سنجشی سالانه است که دو مؤلفه مشارکت اجتماعی و اشتغال، و اشتغال حرفه‌ای در هنر را مورد بررسی قرار می‌دهد (Steuer, 2008: 3). دستورالعمل «اُسلو»^۶ مشتمل بر دستورالعمل‌هایی برای جمع‌آوری و استفاده از داده‌ها در نوآوری صنعتی، توسط سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD)^۷ ارائه شده است. این دستورالعمل نه تنها به‌طور انحصاری بر نوآوری فناوری تمرکز دارد (محصول و فرایند نوآوری)، بلکه شامل: نوآوری سازمانی و بازاریابی هم می‌شود (Hartley, 2012: 44). روش خلاقیت شبکه‌ای از یک گزارش برای برنامه اقتصاد خلاق DCMS^۸ مشتق شده است که مشتمل بر ۱۰ شرط زیرساختی برای رشد صنایع خلاق است. زیرساخت‌های فرهنگی، خدمات پشتیبانی صنایع خلاق ویژه، امکانات و تسهیلات، بخش آموزش عالی، بخش آموزش و پرورش، فضاها هم‌گرایی و اتصال، مشارکت‌های جهانی و طرح‌های تجاری، مزیت تنوع، خوشه‌های خلاق و زیرساخت فرهنگی در مرکز، ۱۰ شرط زیرساختی مذکور است (Hartley, 2012: 45). در مدل «شاخص لندری»، ۱۰ شاخص کلیدی شامل: چهارچوب سیاسی و عمومی، تمایز و تنوع و سرزندگی و سیما، صداقت و اعتماد و دسترسی‌پذیری و مشارکت، کارآفرینی و کاوش و نوآوری، هدایت استراتژیک و زیرکی و دیدگاه، توسعه مستعدانه و چشم‌انداز یادگیری، ارتباطات و اتصال و شبکه‌سازی و رسانه، شهر و شهرسازی، قابل سکونت و بهزیستی، و حرفه‌گرایی و اثربخشی معرفی شده است (Landry, 2012: 3-4). شاخص «شهر خلاق» (CCI)^۹ که در ۶ شهر (شامل: ریزبن و ملبورن در استرالیا، برلین و برمن در آلمان، لندن و کاردیف در انگلستان) آزمایش شده است، ۸ دسته شاخص فرعی با عناوین مقیاس و دامنه و اشتغال صنایع خلاق، نانو

1. The foundation index
2. The flow index
3. The impact index
4. Tertiary education
5. Exchange activities

7. Organization for Economic Co-operation and Development
8. Department for Culture, Media & Sport
1. Creative City Index

۶- شهر اسلو پایتخت کشور نروژ Oslo

بهره‌وری، جاذبه‌ها و اقتصاد توجه، مشارکت و هزینه، حمایت عمومی، تحقیق و سرمایه انسانی، یکپارچگی جهانی، و آزادی و صبر و تنوع است (Hertly et. Al, 2012). شاخص «خلاقیت هنگ‌کنگ»، دارای ۵ شاخص، شامل: خروجی های خلاقیت، سرمایه ساختاری، سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی است (ر.ک ۲۰۰۰:۱۸ Inglehart and Baker,). شاخص «خلاقیت شارپی»^۱ از هفت شاخص خروجی خلاق، سرمایه‌گذاری خلاق، تنوع فرهنگی، پیشرفت فرهنگ‌های فرعی، پایداری، هزینه زندگی و مصرف خلاق استفاده کرده است (Future Laboratory, 2007: 27). شاخص خلاق اروپایی، توسط «گروه مشاوره صنایع خلاق امور اروپایی»^۲ KEA (۲۰۰۹) ایجاد شده است. با تمرکز بر روی ابعاد فرهنگی خلاقیت، این شاخص به چند عامل (شامل: سرمایه انسانی، فناوری، محیط مؤسسه‌ای، محیط اجتماعی و آزادی و تنوع) توجه دارد (Hartley, 2012: 33). شاخص خلاقیت جهانی از ۵ معیار اصلی، شامل خلاقیت، نوآوری، پرورش فکری، اتصال به شبکه جهانی و شهریت جهانی تشکیل شده است.

علاوه بر منابع مذکور، برخی از مطالعات موردی نیز در زمینه موضوع مقاله حاضر وجود دارد. محمدی و مجیدفر (۱۳۸۹) بنگاه‌های اقتصادی، فضاها، مردم، پیوندها و چشم‌اندازها را به‌عنوان پنج رکن اصلی خلاقیت شهری دانسته‌اند. ربانی و همکاران (۱۳۹۰) جایگاه تنوع اجتماعی در ایجاد شهر خلاق و نوآور را در شهر اصفهان مورد بررسی قرار داده‌اند. در این تحقیق بر نقش مشارکت فعال و خلاق گروه‌های قومی، نژادی و مهاجر در شهر و ادغام و ذوب آنان در جامعه میزبان تأکید شده است. رحیمی و همکاران (۱۳۹۲) به این نتیجه رسیده‌اند که در راستای شکل‌گیری شهرهای خلاق و دستیابی به توسعه پایدار، سه عامل ارکان (شامل: مردم، فضا، پیوندها، ارتباطات و ...)، زیرساخت‌ها (شامل: بسترهای دانش، صنعت و ...) و شاخص‌ها (شامل: انعطاف‌پذیری، ابتکار، خطرپذیری و رهبری) اهمیت اساسی دارند. مختاری ملک‌آبادی و همکاران (۱۳۹۳) میزان خلاقیت مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان را بر اساس دوازده مورد از معیارها و شاخص‌های یونسکو در قالب مدل‌های برنامه‌ریزی شهری مورد بررسی قرار داده‌اند. مشکینی و همکاران (۱۳۹۳) نظریه شهر خلاق را الگویی نوین برای توسعه دانش‌بنیان در حوزه مدیریت شهری معرفی کرده و به تشریح جایگاه جهانی‌شدن در اقتصاد فرهنگی و خلاق پرداخته‌اند. ایشان مفهوم و ویژگی‌ها، نگرش‌ها، ارکان و اصول نظریه طبقه خلاق فلوریدا و «شهر خلاق» را تشریح و ویژگی‌ها و شاخص‌های «شهر خلاق» و چشم‌انداز آن را توصیف کرده‌اند. فلوریدا (۲۰۰۲) موفقیت اقتصادی شهر را در گرو جذب استعداد خلاق می‌داند. از نظر وی در اقتصاد جدید، خلاقیت انسانی یک سرمایه بسیار ارزشمند است و همواره گروهی از افراد خلاق، شکل، جهت و جغرافیای توسعه اقتصادی جدید را تعیین می‌کنند. وانولو (۲۰۰۸) در پژوهشی تحت عنوان «تصویر شهر خلاق: برخی از بازتاب‌های مربوط به برند شهری در تورینو»، نمونه‌ای از یک شهر صنعتی را در ایتالیا معرفی می‌کند و با بررسی یک نمونه از موارد تبلیغاتی و سیاستی تلاش می‌کند تا مشخص کند که کدام برند تورینو، نماینده ایده‌های خلاقیت است. پرات (۲۰۰۸) با تمرکز بر مبانی مفهومی و نظری فلوریدا، رابطه بین خلاقیت، فرهنگ و صنایع خلاق را بررسی می‌کند. نتایج تحقیق مذکور، حاکی از آن است که سیاست‌گذاران اگر توجه به فرهنگ داشته باشند، نتایج موفقیت‌آمیزی به‌دست می‌آورند. دفنر و ولاکپولو (۲۰۱۰) معتقدند که «شهر

2. Sharpie

3. KERN EUROPEAN AFFAIRS

«خلاق» به‌عنوان یک چارچوب جدیدی از برنامه‌ریزی، پاسخی برای سایر برنامه‌ریزی‌های پیشنهادی و کاربردی برای پایداری شهری است که بر روی شاخص‌هایی چون: نیروی انسانی، مهارت، استعداد و آرمان‌گرایی تأکید می‌کند. پرات (۲۰۱۱) معتقد است در درون مدل «شهر خلاق»، خلاقیت، فضاهای شهری و فرهنگ نقش بارزی را ایفا می‌کند. «مجمع پژوهشگران مؤسسه قطب علمی صنایع خلاق و نوآوری (CCI)» (۲۰۱۲) شاخص‌های مطرح شده از سوی پژوهشگران و سازمان‌های مختلف را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده و در نهایت شاخص‌های خلاقیت شهری را به دو بخش شاخص‌های فرهنگ پایه و شاخص‌های فناوری شبکه‌های شهرهای جهانی تقسیم کرده است. لندری (۲۰۱۳) برای ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق در شهر «پالمستون شمالی» در «نیوزلند» از شاخص‌های ده‌گانه استفاده کرده است. بعد از تجزیه و تحلیل‌های آماری داده‌های جمع‌آوری شده، شاخص زیست‌پذیری و میزان آسایش و رفاه شهری در رتبه اول، شاخص ارتباطات و شبکه‌های ارتباطی شهری در رتبه دوم و شاخص آزادی، تسامح و تساهل در رتبه سوم قرار گرفته است. «دورماز»^۱ (۲۰۱۵) در یک مطالعه تطبیقی، میزان خلاقیت شهری شهر «سوهو»^۲ در حومه شهر لندن را با شهر «بیوگلو»^۳ در حومه استانبول برحسب شاخص‌هایی از قبیل: مشخصات طبیعی، موقعیت، کاربری اراضی، فرم شهری، مشخصات بصری، مشخصات فرهنگی-اجتماعی، مشخصات اداری و مشخصات ارگانیکی شهر مورد بررسی قرار داده است. یونسکو در سال ۲۰۰۵ شهر «سنتافه» را به‌عنوان اولین شهر خلاق در آمریکا معرفی کرد و آن را به شبکه شهرهای خلاق، هم در زمینه هنر و هم طراحی فولکلور ملحق کرد. مطالعه‌ای توسط «اداره پژوهش بازرگانی و اقتصادی» در «دانشگاه نیو مکزیکو» نشان داد که ۱۷ درصد از مردم شهر سنتافه، به نوعی در بخش هنر و فرهنگ به‌کار گرفته شده‌اند. همین مطالعه نیز شهر سنتافه را به‌عنوان دومین بازار هنر در ایالات متحده آمریکا پس از نیویورک قرار داد (www.santafe.org). باتوجه به این‌که مطالعات نظری و موردی مذکور، درخصوص شهر خلاق (به‌طور عام) و یا جنبه‌های خاص خلاقیت، بجز صنایع دستی اشاراتی داشته‌اند؛ از این روی پژوهش حاضر درصدد است تا از طریق ساماندهی نظرات اجماع خبرگان موضوع، مؤلفه‌های مرتبط با شهر خلاق صنایع دستی شهر اصفهان را به‌طور مشخص شناسایی و دسته‌بندی کند.

معرفی محدوده مورد مطالعه

محور تاریخی-فرهنگی-طبیعی شهر اصفهان به‌عنوان مرکز تاریخی شهر با دارا بودن ۱۳ درصد مساحت، امروز از ارزشمندترین گستره‌های بافت فشرده و ارگانیک است که در فاصله قرن‌های دوم تا نهم شمسی، در اطراف مسجد جامع و بازار شهر تا سازمان فضایی باز و مونومانتال (باغ‌شهر) طراحی شده در قرن‌های دهم و یازدهم، پیرامون میدان نقش جهان و محور چهارباغ شکل گرفته است. این محور از تلاقی دو محور با برترین نقش‌های ساختاری، شکل گرفته است که عبارتند از: ۱- محور انسان‌ساخت شمالی-جنوبی: به طول ۸/۵ کیلومتر که بخش شمالی آن از مجموعه مسجد جامع و میدان عتیق تا بازار، با ویژگی‌های فضایی ارگانیک در دوره قرن‌های دوم تا چهارم شکل گرفته و بخش‌های میانی و جنوبی آن شامل: مجموعه میدان نقش جهان و دولتخانه صفوی تا محور تشریفاتی

1. Durmaz, B
2. Soho
3. Beyoglu

چهارباغ، با ویژگی‌های فضایی شهر باروک و نظم فضایی مونومانتال در قرن‌های دهم و یازدهم طراحی و اجرا شده است. ۲- محور طبیعی زاینده‌رود: که عمود بر محور یاد شده، به طول ۸/۲ کیلومتر در جهت شرقی-غربی در محدوده مراکز تاریخی جریان دارد. پنج پل نیز ارتباط دو بخش شمالی و جنوبی زاینده‌رود را تأمین می‌کنند (Bavand Consultatnt engineering, 2011: 17). محور تاریخی-فرهنگی شهر اصفهان در قالب ۹ محور مختلف در مناطق ۳، ۵ و ۶ مستقر شده است.

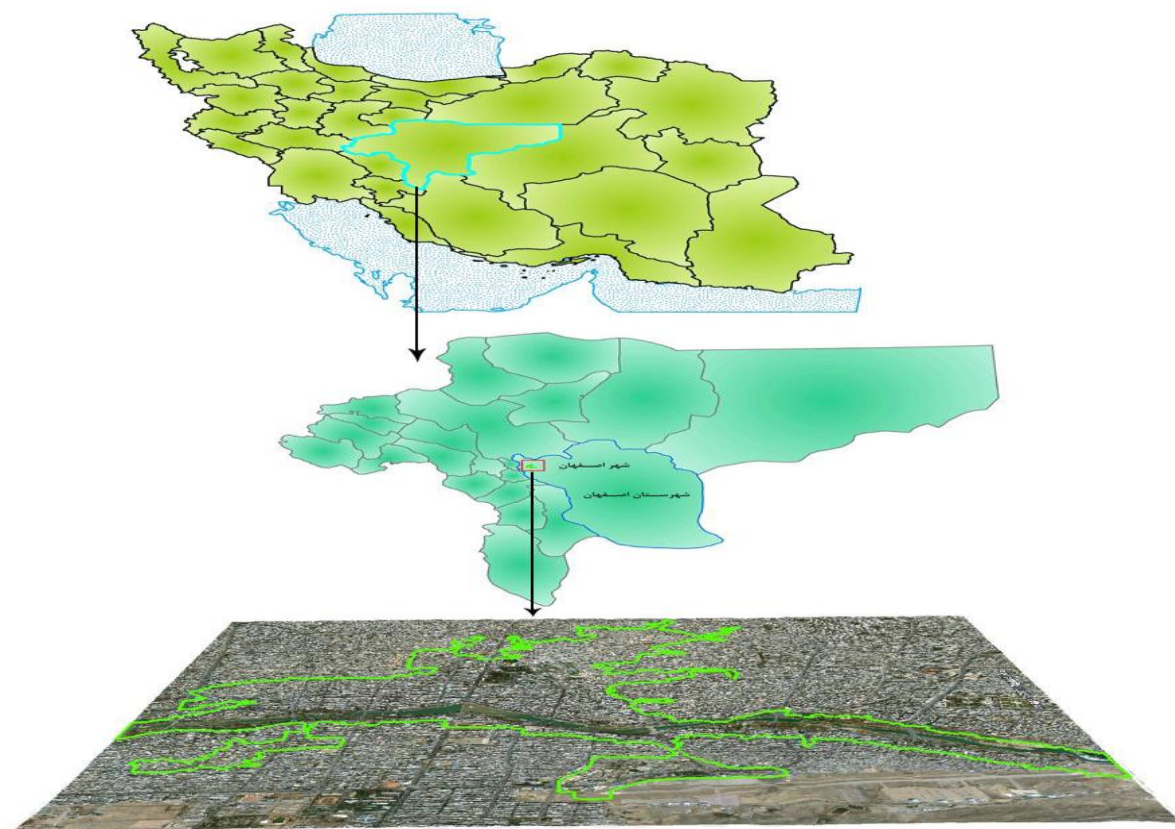

نمودار ۲: محورهای تاریخی، فرهنگی، گردشگری شهر اصفهان

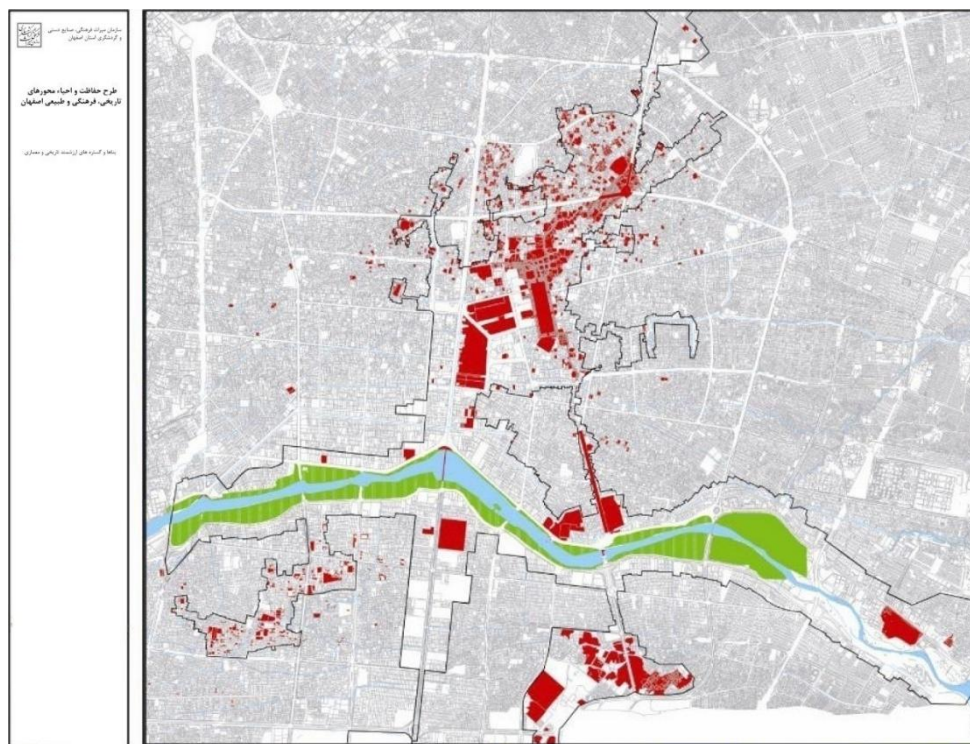
Source: authors

مهم‌ترین بناها، مجموعه‌ها و فضاها تاریخی و طبیعی شهر اصفهان در محور تاریخی فرهنگی طبیعی اصفهان قرار گرفته‌اند که از آن جمله می‌توان به گستره‌های زیر اشاره کرد (Bavand Consultatnt engineering, 2011: 3 & 34).

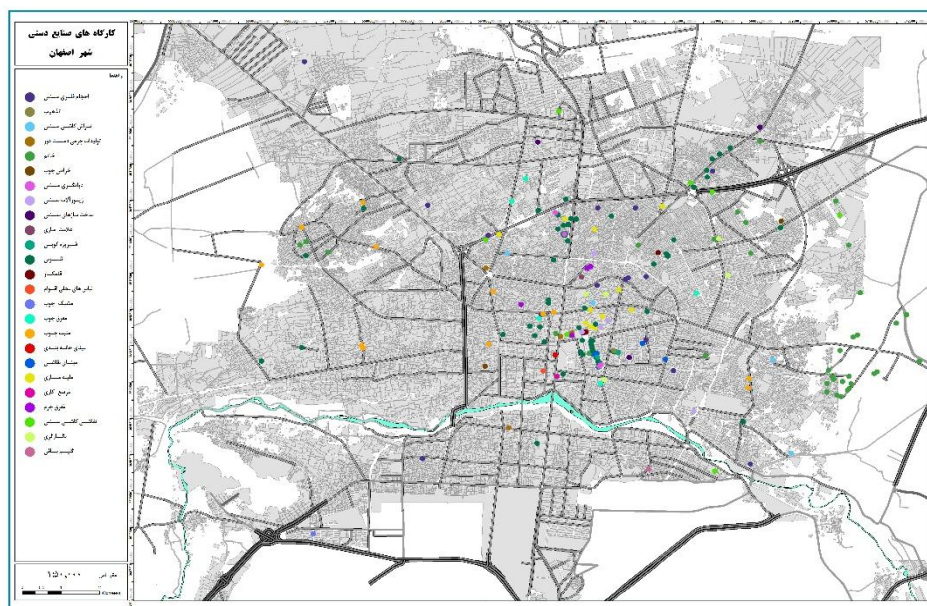
۱. بازار تاریخی اصفهان و بازارچه‌های متعدد منشعب از آن
  ۲. میدان نقش جهان و میدان کهنه (عتیق)
  ۳. محله دربار صفوی که آثار تاریخی ثبت شده به عنوان میراث جهانی مانند چهل ستون و عالی قاپو از آن باقیمانده است.
  ۴. چهارباغ عباسی و چهارباغ خواجو
  ۵. پل‌های تاریخی الله وردی خان، خواجو، مارنان و جویی
  ۶. مساجد متعدد که مهم‌ترین آنها جامع، امام، حکیم، مدرسه و مسجد مادر شاه است.
  ۷. محوطه‌های تاریخی فرهنگی مانند درب کوشک، مسجد سید، و مسجد و گذر علی قلی آقا
- همچنین محور تاریخی شهر اصفهان به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و تاریخی خود، دارای تجهیزات گردشگری مناسبی از جمله ۱۸ هتل یک ستاره تا ۵ ستاره می‌باشد (Ranjbaran & Zahedi: 2009: 104).

شکل شماره ۱: موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه
Bavand Consultatnt engineering, 2011

شکل شماره ۲: بناها و گستره‌های ارزشمند تاریخی و معماری
Bavand Consultatnt engineering, 2011

شکل شماره ۳: کارگاه‌های صنایع دستی شهر اصفهان Source: authors

یافته‌ها

تحلیل داده‌ها حاکی از آن است که ۵ مؤلفه اصلی، به همراه ۲۴ زیرمؤلفه بر توسعه شهر خلاق صنایع دستی اصفهان مؤثر است (جدول ۲) که به صورت شماتیک با استفاده از نرم افزار Maxqda 12 نحوه رابطه آن‌ها در شکل ۱ آمده است. بنابر جدول شماره ۲ و شکل شماره ۱، آثار هنری و صنایع دستی، جاذبه‌های هنری، گردشگری، بهسازی و موقعیت شهری اصفهان، به‌عنوان ۵ مؤلفه اصلی مؤثر بر ایجاد و توسعه شهر خلاق صنایع دستی شهر اصفهان (محور تاریخی-فرهنگی شهر اصفهان) شناخته شده‌اند.

جدول ۳: مهم‌ترین مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مؤثر بر توسعه شهر خلاق صنایع دستی اصفهان

مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی
آثار هنری و صنایع دستی:	- وجود فروشگاه‌ها و کارگاه‌های صنایع دستی
	- قدمت صنایع دستی و هنری ناکتون
	- نمایشگاه‌ها و موزه‌ها و گالری‌ها
	- احیای برخی از هنرهای ایرانی
	- گروه هنرمندان
موقعیت اصفهان:	- تقویت بعد تجاری آثار هنری
	- تنوع آثار صنایع دستی
	- دسترسی به اماکن تاریخی
	- وجود خیابان‌های تاریخی
	- وجود آثار تاریخی
جاذبه‌های هنری:	- بافت تاریخی و فرهنگی
	- موقعیت شهری
	- موسیقی سنتی
بهسازی:	- غذاهای سنتی
	- هنرهای نمایشی
	- احیای خیابان‌های تاریخی
	- آموزش
گردشگری:	- تقویت زیرساخت‌ها
	- نوگرایی
	- ظاهر و میلمان شهری
	- تبلیغات و معرفی جهانی
	- تورهای هنرگردی
	- جاذبه‌های گردشگری
	- وجود هتل‌های طراز اول

Source: authors

هر کدام از مؤلفه‌های مذکور، دربردارنده تعدادی زیرمؤلفه است. لازم به ذکر است که برخی از مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها به‌طور بالفعل، درحال‌حاضر در محور مذکور، مصداق عینی و خارجی دارند و همچنین برخی دیگر درحال‌حاضر صرفاً به‌صورت بالقوه هستند و قابلیت بالفعل شدن را در شرایط مقتضی دارند. وجود فروشگاه‌ها و کارگاه‌های صنایع دستی، مهم‌ترین زیرمؤلفه مربوط به مؤلفه آثار هنری و صنایع دستی است. یکی از شاخص‌های قابل تعریف ذیل این زیرمؤلفه، برگزاری کارگاه‌های آموزشی زنده و کارگاه‌های آموزشی مخصوص کودکان است که در پاسخ‌های برخی از خبرگان به شرح زیر، به آن اشاره شده است.

دکتر محمد زاهدی (عضو هیأت علمی دانشگاه شیخ بهایی): «... برگزاری کارگاه‌های آموزشی زنده با حضور طبقه خلاق و مردم علاقه‌مند».

دکتر رسول بیدرام (عضو هیأت علمی دانشگاه هنر اصفهان): «ایجاد بازارهای اختصاصی از مواد خام اولیه تا کارگاه‌های تولید (live workshop) در معرض دید گردشگران می‌تواند پویایی محور را دو چندان سازد».

دکتر ندا ترابی (عضو هیأت علمی دانشگاه هنر اصفهان): «... به دلیل آنکه گردشگر قادر است به‌طور زنده، روش ساخت صنایع دستی را در شهر اصفهان مشاهده کند، این خود شاخص مهمی برای شهر خلاق بودن صنایع دستی اصفهان است، ... برگزاری کارگاه‌های آموزش تولید صنایع دستی برای کودکان نیز می‌تواند در راستای توسعه شهر خلاق بودن صنایع دستی اصفهان مؤثر باشد...».

«موقعیت شهری اصفهان»، مؤلفه مهم دیگری است که دارای ۵ زیرمؤلفه از جمله: زیر مؤلفه دسترسی به اماکن تاریخی است. این زیرمؤلفه در پاسخ‌های برخی از خبرگان به شرح زیر آمده است:

دکتر مهدی راست‌قلم (کارشناس گردشگری خلاق): «... وجود آثار تاریخی که هم اکنون در زمره جاذبه‌های ثبتی بین‌المللی هستند، در محور تاریخی و فرهنگی اصفهان بستری است که می‌تواند زمینه بروز خلاقیت را برای دو قشر، یکی طبقه خلاق و دیگری طبقه عامه جامعه مهیا سازد...».

دکتر خواجه احمد عطاری (عضو هیأت علمی دانشگاه هنر اصفهان): «... وجود برخی بناهای تاریخی (همچون خانه جواهری) که هم اکنون مرکزی برای تولید و فعالیت هنرمندان است...» و «... آنچه که می‌توان به‌عنوان شاخص‌های شهر خلاق صنایع دستی در نظر گرفت عبارتند از: وجود بناهای تاریخی و فرهنگی و ...».

دکتر قباد کیان‌مهر (عضو هیأت علمی دانشگاه هنر اصفهان): «... خلاقیت در هنر سنتی (که ریشه صنایع دستی است) به معنی خروج از اصول اولیه و ماورایی نیست؛ بلکه به معنی نزدیک شدن به این اصول است. این اصول در آثار قدیمی صنایع دستی و ابنیه تاریخی موجود است ولی حالت بالفعل آن فقط در کار چند استادکار با سابقه دیده می‌شود...».

با عنایت به اینکه کلیه مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مدل مذکور، به‌طور بالفعل درحال‌حاضر در این محور، مصداق عینی و خارجی ندارند و در واقع برخی از آنها درحال‌حاضر به‌صورت بالقوه هستند و قابلیت بالفعل شدن در شرایط مقتضی را دارند؛ لازم است ضمن رصد نمودن مداوم وضعیت مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مذکور، اولاً سطح خلاقیت شهر اصفهان بطور مستمر سنجش شده و دوماً متناسب با وضعیت هر کدام از مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های، اقدامات مقتضی تعریف و اجرا گردد. به عبارتی، وضعیت موجود مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های بالفعل برآورد شده و راهبردها و

راهکارهای تقویتی و توسعه‌ای اعمال می‌گردد و درخصوص مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های بالقوه نیز، راهبردها و راهکارهای لازم بمنظور ایجاد شرایط و بستر مناسب برای ظهور و بروز نمودهای عینی و خارجی آنها ارائه می‌گردد.

نمودار ۳: شماتیک ۵ مؤلفه اصلی به همراه ۲۴ زیرمؤلفه مؤثر بر توسعه شهر خلاق صنایع دستی اصفهان با استفاده از نرم افزار Maxqda 12

Source: authors

نتیجه گیری و پیشنهادها

محور تاریخی-فرهنگی شهر اصفهان از جهاتی به طور بالفعل، مصداقی برای شهر خلاق صنایع دستی است. در واقع در محور مذکور، درحال حاضر مشخصه‌ها و یا ویژگی‌ها و شرایطی وجود دارد که از نظر خلاقیت صنایع دستی قابل توجه است (از جمله: تنوع آثار صنایع دستی، قدمت صنایع دستی و هنری و دسترسی محور به اماکن تاریخی). پیشنهاد می‌شود ضمن حفظ موقعیت موجود در زمینه شاخص‌های مذکور، با کمک تدوین برنامه‌های راهبردی در کوتاه مدت و میان مدت و همچنین بلندمدت و البته با اعمال رویکرد خلاقانه، در راستای تقویت و توسعه خلاقانه این گونه شاخص‌ها تلاش صورت گیرد. محور فرهنگی-تاریخی شهر اصفهان از جهاتی نیز به طور بالقوه، مصداقی برای شهر خلاق صنایع دستی است. در واقع در راستای رشد و توسعه محور مذکور، از نظر خلاقیت صنایع دستی، مجموعه‌ای از پتانسیل‌ها و فرصت‌ها وجود دارد که باید مدنظر قرار گیرد و به صورت بالفعل درآید؛ به عنوان مثال، زیرمؤلفه «برگزاری کارگاه‌های آموزشی زنده با حضور طبقه خلاق و مردم علاقه‌مند»، یکی از این گونه موارد است. درخصوص این گونه مؤلفه و زیرمؤلفه‌ها پیشنهاد می‌شود، ضمن انجام پژوهش‌های امکان‌سنجی، با انجام مطالعات آینده‌نگاری^۱ (با تأکید بر روش پس‌نگری)^۲، راهبردها، راهکارها و اقدامات لازم به منظور تحقق آن‌ها را تهیه شود. همچنین در ارتباط با مشخصه‌ها و یا ویژگی‌ها و شرایطی که مانع بروز بیشتر ماهیت خلاقیت صنایع دستی در این محور شده‌اند، پیشنهاد می‌شود ضمن انجام مطالعات آسیب‌شناسی، میزان اهمیت و راهکارهای مرتبط، شناسایی و اجرا شود.

^۱. Foresight

^۲. Back casting

منابع

- Alexander, E.R. (1981), if planning isn't everything, maybe it's something, TPR, vol. 52, No (2).
- ALLEN. J SCOTT (2006) "CREATIVE CITIES: CONCEPTUAL ISSUES AND POLICY QUESTIONS" University of California, Los Angeles Paul Van Meerbergen's 2005.
- Bavand Consulting Engineers. Universal registration Project for the cultural-historical Axis of Isfahan. (In Persian).
- Bianchini, Franco. 1994. The creative city.
- Creative Cities: Principles and Practices, Nancy Duxbury, Background Paper F ۴۷|Family Network, Background Paper F|47 Family Network, August 2004
- Davison, Robyn. 2009. The best Australian. Comedia the Round, Bournes Green, Near Stroud, Glos 7NL.
- Deffner, A., & Vlachopoulou, C. (2010). Creative city: A new challenge of strategic urban planning? Department of Planning and Regional Development, School of Engineering. University of Thessaly, Volos, 383 34, Greece. P. 48.
- Durmaz, S. Bahar (2015), "Analyzing the Quality of Place: Creative Clusters in Soho and Beyoglu", Journal of Urban Design, Vol. 20, No. 1.
- Federal Highway Administration. (2011). Smart growth and the FHWA. Retrieved from <http://www.fhwa.dot.gov>
- Florida, R. (2002), the rise of the creative class: And how its transforming work, leisure, community and everyday life, Basic Books, New York.
- Florida, Richard (2002): The Rise of the Creative Class. And how it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. New York, N.Y.: Basic Books.
- Izadkhashti, Mohammad Ali. ۲۰۱۷. Look at the creative city. Isfahan Municipality Cultural and Recreational Organization Publishing. (In Persian).
- Jand, Mehrdad & Armaghan. 2017. What is City? First Edition, Paidar Publications, Tehran. (In Persian).
- Landry, C (2013), Creative City index Comfortable or Captivating, An assessment of Palmerston North, Print synergy & Published by Palmerston North City Council, June 2013.
- Landry, Charles (2008): The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. 2nd. Edition. Near Stroud: Comedia.
- Landry, Charles. 2000. Creativity, culture & the city: A question of interconnection.
- Landry, Charles. 2002. Line ages of the creative city. Comedia the Round, Bournes Green, Near Stroud, Glos 7NL.
- Landry, Charles (2012). Source and future of the creative city. Translation: Heydaripour, Esfandiar. And Mozaffar, Farhang (2016). Memarkhaneh Baq-e-Nazar. (In Persian).
- Markusen, Ann. 2006. Cultural planning and the creative city. The annual American Collegiate Schools of Planning meetings, Ft. Worth, Texas.
- Meshkini, Abolfazl; Hataminezhad, Hossein; Mahdanezhad; Hafez & Parviz, Farid. 2015. Creative City, A New Model for Knowledge-based Development in the Area of Urban Management. Arad Book Publishing, Tehran. (In Persian).
- Mohammadi, Kamal, & Majid Far, Forouzanfar (2011). The era of creative cities. Magazine of the municipalities, No 100. (In Persian).
- Mokhtari Malek Abadi, Reza; Saghaei, Mohsen & Iman, Fatemeh. 2015. Leveling of Isfahan 15 regions in terms of urban indicators using regional planning models. Journal of Urban Planning and Research, Vol. 5, No. 16. (In Persian).
- Patrick, Cohendet. Grandadam, David & Simon, Laurent. 2010. The Anatomy of the Creative City. Industry and Innovation, 17:1, 91-111
- Patrick, J., Bill, George, L., Morris and Betty, L., Akamp. Executive Director of Strategic Planning, Translated by Mansoor Sharifi Koloji, Tehran: Arvin Publishing, 1997, pp. 15-17. (In Persian).
- Pratt, Andy C. (2008) Creative cities: the cultural industries and the creative class. Geografiska annaler: Series B - Human geography, 90 (2). pp. 107-117. DOI: 10.1111/j.1468 0467.2008.00281.x

- Rabbani Khorasgani, Ali; Rabbani Khorasgani, Rasoul; Adibi, Mehdi; & Moazeni, Ahmad (2011). The Role of Social Diversity in Creating a Creative and Innovative City in the Case of Isfahan, *Journal of Geography and Development*, No. 21. (In Persian).
- Rahimi, Mohammad., Mali, Mohsen. Daha, Elham. & Fallahzadeh, Abdul Rasul. 2013. *Creative City (Theoretical Foundations and Indicators)*, Knowledge of City No. 196, Tehran Center for Study and Planning, Deputy Director of Management Studies and Planning, Social and Economic Affairs, 1-41. (In Persian).
- Ranjbarian,?????
- Sasaki, M. (2010), Retrieved Februry 10, 2014, from [http:// www. Japan. Unimuenchen. de/download/wise0910/ccc/presentations/sasaki.pdf](http://www.unimuenchen.de/download/wise0910/ccc/presentations/sasaki.pdf).
- Sasaki, Masayuki. 2007. *Developing the creative cities through networking*. Elsevier.
- Steuer, Gary P. 2010. *Creative vitality index in Philadelphia: A Three-year Index, 2006-2008*. Art. Culture and the creative economy.
- THE CREATIVE CITY INDEX: MEASURING THE PULSE OF THE CITY BY CHARLES LANDRY & JONATHAN HYAMS 2012: 1-3-4.
- Tülin GÖRGÜLÜ, 2008. *Creativity, creative cities, created architecture*.
- UNCTAD, 2010. *Creative, Economy-2010*. United Nations.
- UNCTAD, 2013. *Creative, Economy-2013*. United Nations.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), (2004), *World Investment Report, the Shift towards Services*, United Nations Publication, New York and Geneva, pp. 1-468.
- Vanolo, Alberto (2008), *the image of the creative city: Some reflections on urban branding in Turin*, *Cities*, 25, 370-382. doi:10.1016/j.cities.2008.08.001
- Yamato, Norio. Hori, Hirofumi. Ito, Kana. Dustan, Peter. Isogaya, Haruko. 2016. *Global Power City Index 2016*. Institute for Urban Strategies, the Mori Memorial Foundation.